

DAWID ABRAMOWICZ
ORCID 0000-0003-0523-8379

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu*

MARZENA KĘDRA, IZABELA GROBORZ
*Publiczna Szkoła Podstawowa Cogito
w Poznaniu*

MODEL WIRTUALNY NAUCZANIA ZDALNEGO W EDUKACJI WCZESNOSZKOLNEJ W NURCIE PEDAGOGIKI CELESTYNA FREINETA - PERSPEKTYWA UCZNIÓW I NAUCZYCIELI

ABSTRACT. Abramowicz Dawid, Kędra Marzena, Groborz Izabela, *Model wirtualny nauczania zdalnego w edukacji wczesnoszkolnej w nurcie pedagogiki Celestyna Freineta – perspektywa uczniów i nauczycieli* [Virtual Model of Distant Learning in Early School Education in Pedagogy of Célestin Freinet – a Students' and Teachers' Perspective]. *Studia Edukacyjne* no. 63, 2021, Poznań 2021, pp. 49-64. Adam Mickiewicz University Press. ISSN 1233-6688. DOI: 10.14746/se.2021.63.4

Remote education is not a new issue discussed in the literature, but in the face of the restrictions introduced by the COVID-19 pandemic, this type of education has developed dynamically. In the conditions of technological progress, it seems that the virtual model is particularly interesting in remote education. It was applied in March-June 2020 at the level of early childhood education at the Cogito Public Primary School in Poznań. In order to identify and evaluate remote education in the virtual model from the perspective of students and teachers, surveys with the use of an on-line questionnaire and focused group interviews were carried out.

Key words: distant education, virtual model, early childhood education, Célestin Freinet's pedagogy

Wprowadzenie

Zagadnienia związane z nauczaniem zdalnym obecne są w literaturze od wielu lat¹, jednak wyraźny rozwój technik zdalnego nauczania i ich wyko-

¹ J. Lysek, *E-learning w szkole*, Nauczyciel i Szkoła, 2005, 3-4, s. 38.

rzystanie spowodowane zostało w warunkach wprowadzonych ograniczeń społecznych związanych z pandemią koronawirusa Sars-2 COVID-19². Zapewnienie ciągłości możliwości edukacji oraz stworzenie bezpiecznego środowiska do zdobywania wiedzy stanowi wyzwanie nie tylko dla rządzących państwami oraz specjalistycznych organizacji zajmujących się edukacją, lecz przede wszystkim dla jednostek prowadzących szkoły, nauczycieli i rodziców³. O ważności edukacji zdalnej świadczy chociażby fakt, że w sytuacji, która nastąpiła na początku roku 2020 stała się ona „jedynym dostępnym sposobem prowadzenia działań edukacyjnych”⁴.

Opracowania naukowe i specjalistyczne odnośnie nauczania zdalnego w edukacji wczesnoszkolnej nie należą do częstych, a ich występowanie najczęściej wiąże się z publikacjami organizacji edukacyjnych lub działaniem jednostek rządowych⁵. Jak informuje ministerialne opracowanie *Kształcenie na odległość*⁶ (2020), proces kształcenia prowadzony w domu powinien umożliwiać dzieciom „odkrywanie własnych możliwości i sensu działania”, przy zaangażowaniu nauczycieli i rodziców. W tym kontekście M. Plebańska⁷ (2020) zwraca uwagę na to, że w procesie nauczania zdalnego należy pamiętać o potrzebie uczniów związanej z czerpaniem satysfakcji z tworzenia nowych rzeczy oraz wykonywaniem kreatywnych zadań. Z kolei, wśród najczęściej pojawiających się źródeł popularno-naukowych powszechnie rozprzestrzenia się materiały prezentujące doświadczenia nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej, poruszające problematykę wpływu izolacji na potrzeby emocjonalne uczniów⁸. Na dużą uwagę zasługują również opracowania autorskie nauczycieli, publikowane najczęściej na stronach internetowych szkół. Warto jednak zwrócić uwagę, że odpowiedzialne prowadzenie edukacji wczesnoszkolnej w formie zdalnej wymaga odpowiedniego wyposażenia

² L. Sun, Y. Tang, W. Zuo, *Coronavirus pushes education online*, *Nature Materials*, 2020, 19, s. 687.

³ OECD, *Policy Responses to Coronavirus (COVID-19): Embracing digital learning and online collaboration*, 2020, w: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/education-responses-to-covid-19-embracing-digital-learning-and-online-collaboration-d75eb0e8/> [dostęp: 14 sierpnia 2020].

⁴ J. Pyżalski, *Wstęp*, [w:] *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19. Z dystansem o tym, co robimy obecnie jako nauczyciele*, red. J. Pyżalski, Warszawa 2020, s. 2.

⁵ Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Kształcenie na odległość. Poradnik dla szkół*, Warszawa 2020, s. 1-52.

⁶ Tamże, s. 20.

⁷ M. Plebańska, *Cyfrowa edukacja – potencjał, procesy, modele*, [w:] *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19*, s. 38.

⁸ I. Samuelsson, J. Wagner, E. Ødegaard, *The Coronavirus Pandemic and Lessons Learned in Preschools in Norway, Sweden and the United States: OMEP Policy Forum*, *International Journal of Early Childhood*, 2020, 52, s. 129.

szkoły oraz przygotowania kadry pedagogicznej⁹, a następnie przemyślane-go i kierunkowego działania nauczycieli¹⁰.

Obecnie ocenia się, że ważną sprawą związaną z efektywnym prowadzeniem edukacji zdalnej jest przyjęcie przez placówkę edukacyjną określonej formy organizacji kształcenia¹¹. Biorąc pod uwagę kryterium czasu, w którym odbywa się nauczanie wyróżnia się edukację synchroniczną (jednoczesne interakcje zachodzące pomiędzy uczniami i nauczycielem), asynchroniczną (działania uczniów i nauczyciela nie odbywają się na zasadzie interakcji w tym samym czasie) oraz mieszaną (zajęcia w czasie rzeczywistym przeplatają się z własną pracą uczniów poza lekcją on-line)¹². Wśród kilku podziałów narzędzi organizujących kształcenie zdalne, na szczególną uwagę zasługuje ten, informujący o modelach związanych z postępem technologicznym: a) korespondencyjnym (podstawę pracy stanowi wymiana materiałów papierowych), b) teleedukacyjnym (podstawę pracy stanowi korzystanie z transmisji radiowych, telewizyjnych, audio i telekonferencji), c) multimedialnym (podstawę stanowią nośniki audio, wideo, komputery), d) wirtualnym (podstawę pracy stanowi wykorzystanie usługi i narzędzi Internetu)¹³. Zaletą nauczania zdalnego w modelu wirtualnym jest niewątpliwie możliwość korzystania z najnowszych osiągnięć technologii tak, aby nie tylko dostarczyć uczniom dostęp do nauki w środowisku cyfrowym, lecz przede wszystkim wielotorowo oddziaływać na ich zmysły i w sposób atrakcyjny zorganizować proces kształcenia¹⁴.

Analiza literatury pozwala wykazać, że brakuje badań nad modelem wirtualnym nauczania zdalnego w edukacji wczesnoszkolnej, które nie tylko uwzględniałyby zdanie nauczycieli, lecz przede wszystkim uczniów. Celem opracowania jest przedstawienie wyników badań obejmujących uczniowską ocenę nauczania zdalnego w modelu wirtualnym, w tym przy-

⁹ J. García, *La educación a distancia: perspectivas y experiencias*, Florida, USA 2014, s. 53.

¹⁰ M. Corrales, D. Navarrete, *Pedagogías invisibles: Una posibilidad de la prevención del maltrato infantil en las diferentes instituciones educativas*, [w:] *Investigación e innovación en educación infantil*, red. P. Martínez, M. González, R. Rodríguez, Murcia 2014, s. 235.

¹¹ M. Frasunkiewicz, *Przewodnik po e-szkole*, Dyrektor Szkoły 2020, 5, s. 39; M. Nowak, *Edukacja zdalna w praktyce*, Dyrektor Szkoły, 2020, 5, s. 43.

¹² M. Nowak, *Edukacja zdalna w praktyce*, s. 43; N. Walter, *Mamy (za) duży wybór – jak nie zgubić się wśród narzędzi cyfrowych?* [w:] *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19*, s. 52.

¹³ D. Korzan, *Ewolucja kształcenia zdalnego*, [w:] *Kształcenie ustawiczne: idee i doświadczenia*, red. Z.P. Kruszewski, J. Półturzycki, E.A. Wesołowska, Płock 2003, dostęp: <http://www.korzan.edu.pl/pdf/zdalne.pdf> [dostęp: 15 sierpnia 2020]; A. Bozkurt, *From Distant Education to Open and Distance Learning: A Holistic Evaluation of History, Definitions and Theories*, [w:] *Handbook of Research on Learning in the Age of Transhumanism*, red. S. Sisman-Ugur, G. Kurubacak, Hershey 2019, s. 253; M. Nowak, *Edukacja zdalna w praktyce*, s. 43-44; N. Walter, *Mamy (za) duży wybór*, s. 57.

¹⁴ J. Pyżalski, *Co jest obecnie ważne, a co mniej w działaniach szkół i nauczycieli?*, [w:] *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19*, s. 27.

padku zorganizowanego w ramach platformy MS Teams. Artykuł przedstawia również perspektywę nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej w zakresie możliwości realizowania treści kształcenia oraz stosowania technik kształcenia charakterystycznych dla nurtu pedagogiki Celestyna Freineta w nauczaniu zdalnym.

Organizacja nauczania zdalnego w Szkole Podstawowej Cogito w Poznaniu w edukacji wczesnoszkolnej

Filozofia szkoły Cogito czerpie z bogatej myśli pedagogicznej Celestyna Freineta. We freinetowskim podejściu do edukacji, gdzie wspólne uczenie się oraz budowanie wspólnoty są szczególnie ważne, również założenia programu profilaktyczno-wychowawczego i programu szkoły *Kreatorzy Świata*¹⁵ w szkole Cogito kładą silny nacisk na podtrzymywanie i budowanie relacji. W nauczaniu zdalnym wszystkie zajęcia prowadzone były w formie lekcji wideo, w trakcie których, działając na platformie Teams, uczniowie mogli nie tylko obserwować przedstawiane treści przez nauczyciela, lecz także wykonywać zadania oparte na zróżnicowanych multimediami i źródłach internetowych. Uznano, że każde zajęcia powinny być podzielone na część poświęconą wprowadzeniu wiedzy oraz część ćwiczeniową, pozwalającą na utrwalenie wiedzy oraz wykształcenie umiejętności. Jednocześnie, istotnym założeniem było zagospodarowanie czasu na pracę własną ucznia oraz stworzenie sytuacji, w których uczniowie będą mieli szansę wzajemnej współpracy. Kontynuując praktykę pedagogiczną typową dla szkoły, w nauczaniu zdalnym kontynuowano stosowanie technik freinetowskich¹⁶, wśród których podstawową było planowanie pracy, stanowiące podstawę pracy własnej ucznia¹⁷. Zarówno uczniowie, jak i rodzice mieli możliwość skorzystania z konsultacji wideo z nauczycielem.

¹⁵ M. Kędra, EduNews.pl, *Szkoła Kreatorów Świata*, <https://edunews.pl/system-edukacji/szkoly/3407-szkola-kreatorow-swiata>, [dostęp: 28.11.2020].

¹⁶ M. Kędra, *Jak latać bez skrzydeł. Sprawdzone pomysły na udane zajęcia edukacyjne*, Kraków 2004, s. 32; także, *Mojej szkole na urodziny*, Gniezno 2010, s. 60; M. Kędra, A. Kopik, *Umysły przyszłości. Edukacja wczesnoszkolna. Program nauczania dla I etapu kształcenia*, Kielce 2013, s. 43; M. Kędra, *Razem z dzieckiem. Poradnik dla nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej*, Warszawa 2014, s. 11.

¹⁷ H. Semenowicz, *Freinet w Polsce*, Warszawa 1980, s. 21; także, *Nowoczesna Szkoła Francuska technik Freineta*, Warszawa 1996, s. 49; E. Filipiak, *Rozwijanie zdolności uczenia się. Z Wygot-skim i Brunerem w tle*, Sopot 2012, s. 36; M. Kędra, A. Kopik, *Umysły przyszłości*, s. 65; M. Kędra, *Opis działań realizowanych w Publicznej Szkole Podstawowej Cogito w Poznaniu zbieżnych z koncepcją szkoły ćwiczeń*, Warszawa 2017, s. 6; także, *Warsztatownia freinetowska w Cogito*, Poznań 2018, s. 98.

Metody badań

Zastosowano dwie metody badań: badania sondażowe oraz pogłębiony wywiad grupowy. Badania sondażowe zostały przeprowadzone wśród uczniów klas 1-3 w Szkole Podstawowej Cogito w Poznaniu 8-19 czerwca 2020 roku, za pośrednictwem oprogramowania MS Teams. Wzięło w nim udział 131 chętnych uczniów podczas zajęć z wychowawczynią – 62 dziewczynki i 69 chłopców. Kwestionariusz ankiety składał się z 6 pytań dotyczących oceny kształcenia zdalnego i dostosowany był do możliwości uczniów. Uczniowie w okresie nauczania zdalnego odbywali lekcje w modelu wirtualnym, na platformie MS Teams.

Z kolei, pogłębiony wywiad grupowy został przeprowadzony 1 lipca 2020 roku, przy udziale dziewięciu wychowawczyń oraz asystentek klas 1-3 i dotyczył możliwości realizacji treści kształcenia, jak również technik freinetowskich w nauczaniu zdalnym na Teams. Wywiad odbył się w Publicznej Szkole Podstawowej Cogito w Poznaniu, trwał 1,5 godziny, a poprzedzony był sondą o podobnej tematyce, rozesłaną w poprzednim miesiącu do nauczycielek.

Wyniki badań

Analizując odpowiedzi uczniów w zakresie preferowanych działań nauczyciela (ryc. 1), niemal co drugi respondent (46,6%) zadeklarował, że bardzo lubi kiedy nauczyciel wprowadza nowy materiał w formie prezentacji ze zdjęciami i tekstem. Warto zwrócić uwagę na stosunkowo duży udział odpowiedzi doceniający takie działania nauczyciela w zakresie nauczania na Teams, jak udostępnianie filmu podczas lekcji (37,4%). Wyniki te zwracają uwagę na to, że uczniowie szczególnie potrzebują usystematyzowania treści oraz ich możliwie prostego przedstawienia, w tym przypadku z wykorzystaniem prezentacji multimedialnej lub filmu. W tym kontekście Walter¹⁸ podkreśla, że punktem wyjścia do prowadzenia edukacji zdalnej jest gruntowne przemyślenie potrzeb uczniów i zamierzeń dydaktycznych w taki sposób, aby uwzględniały one możliwości poznawcze uczniów.

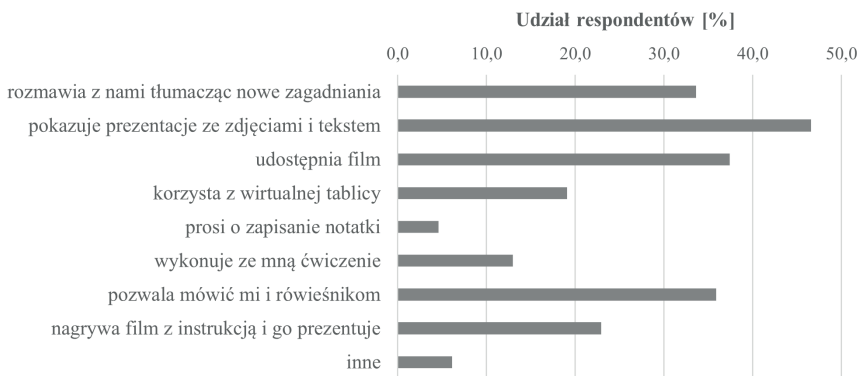
Ponadto, co trzeci uczeń pozytywnie ocenił takie działania nauczyciela, polegające na wprowadzaniu nowej wiedzy i ćwiczeniu umiejętności, jak oddawanie głosu uczniom (nauczyciel pozwala mówić mi i moim kolegom – 35,9%) oraz tłumaczenie nowego materiału w formie pogadanki (33,6%). Wyniki te potwierdza Nowak¹⁹, wskazując, że warunkiem skutecznej edukacji zdalnej jest

¹⁸ N. Walter, *Mamy (za) duży wybór*, s. 53.

¹⁹ M. Nowak, *Edukacja zdalna w praktyce*, s. 45.

wejście w interakcję mówioną z uczniami. Wąskie zrozumienie i interpretacja kształcenia na odległość przez nauczycieli poprzez stosowanie wyłącznie metod podających powoduje, że skuteczność takiego nauczania jest ograniczona²⁰.

Mniej chętnie uczniowie oceniali działania nauczyciela polegające na nagrywaniu filmu z instruktażem (22,9%), korzystaniu z wirtualnej tablicy (19,1%), wykonywaniu ćwiczeń razem z uczniami podczas lekcji zdalnej (13%), czy zapisywaniu notatki (4,6%). Zatem, przed nauczycielem pojawiło się bardzo odpowiedzialne zadanie, polegające na takim dobraniu technologii komunikacyjno-informacyjnych, aby proces kształcenia w formie zdalnej był skuteczny²¹.

Ryc. 1. Uczniowska ocena działań podejmowanych przez nauczyciela na platformie MS Teams

(źródło: opracowanie własne)

Uczniowie zostali również zapytani, co najbardziej lubią robić na Teams wraz z nauczycielem (ryc. 2). Najczęściej deklarowana odpowiedź odnosiła się do omawiania zadań w ramach stosowanej techniki freinetowskiej, polegającej na planowaniu pracy (tzw. Dziennik Badacza – 47,3%). Zdanie uczniów w tym zakresie potwierdza założenia techniki planowania pracy, która zgodnie z pedagogiką alternatywną Celestyna Freineta jest najbardziej naturalną i najlepiej umotywowaną formą pobudzania aktywności uczniów²². Może ona mieć duże znaczenie w edukacji zdalnej, w której osiągnięcie założonych celów edukacyjnych jest uzależnione od pobudzania aktywności uczniów i wspierania

²⁰ Tamże.

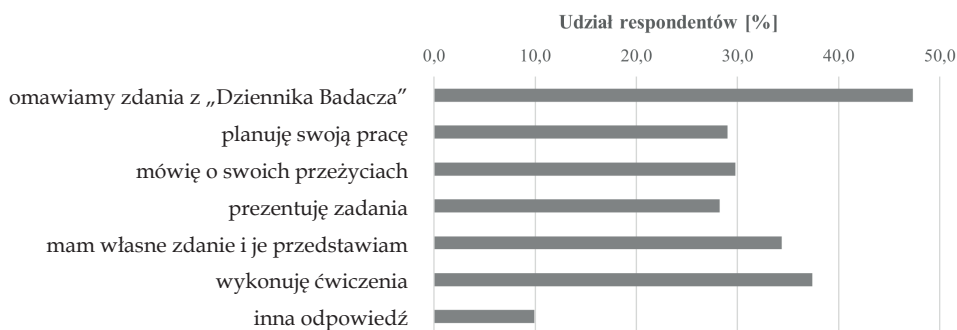
²¹ M. Frasunkiewicz, *Przewodnik po e-szkole*, s. 41.

²² H. Semenowicz, *Freinet w Polsce*, s. 21.

ich samodzielności²³. Warto zwrócić również uwagę na to, że uczestniczenie przez ucznia w procesie nadawania znaczeń czynnościom i działaniom, które wykonuje, niewątpliwie sprzyja rozwojowi dziecka²⁴.

Z kolei, co trzeci uczeń deklaruje, że dobrze ocenia takie wspólne działania z nauczycielem, jak wykonywanie ćwiczeń (37,4%), możliwość prezentowania swojego zdania na Teams (34,4%). Warto zwrócić uwagę, że potrzeba wykonywania zadań przez uczniów, zwłaszcza na etapie edukacji wczesnoszkolnej, wynika z naturalnej potrzeby działania²⁵. Jak zaznacza Frasunkiewicz²⁶, edukacja oparta na samodzielności uczniów jest tym skuteczniejsza, im poziom motywacji do wykonania przez uczniów jest wyższy. Odnoszenie sukcesów edukacyjnych w wieku wczesnoszkolnym uzależnione jest od motywacji wewnętrznej ucznia (warunkowanej ciekawością) oraz motywacji zewnętrznej (związanej z systemem nagród)²⁷.

Nieco gorzej uczniowie oceniali czynności dotyczące wykonywania zaplanowanych ćwiczeń w ramach planowania pracy (29%), mówienia o swoich przeżyciach na forum grupy (29,8%), czy prezentacji zadania na forum grupy (28,2%). Wśród innych ich odpowiedzi były takie, które odnosiły się do luźnych rozmów z nauczycielem i rówieśnikami. W tym kontekście warto zwrócić uwagę na konieczność wyznaczania uczniom takich zadań w kształceniu zdalnym, które możliwe są do zrealizowania bez pomocy komputera oraz w warunkach nieznacznej pomocy osób dorosłych²⁸. Uczniowie edukacji wczesnoszkolnej

Ryc. 2. Uczniowska ocena podejmowanych działań wspólnie z nauczycielem na platformie MS Teams

(źródło: opracowanie własne)

²³ J. Pyżalski, *Co jest obecnie ważne*, s. 26.

²⁴ Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Kształcenie na odległość*, s. 21.

²⁵ Tamże.

²⁶ M. Frasunkiewicz, *Przewodnik po e-szkole*, s. 41.

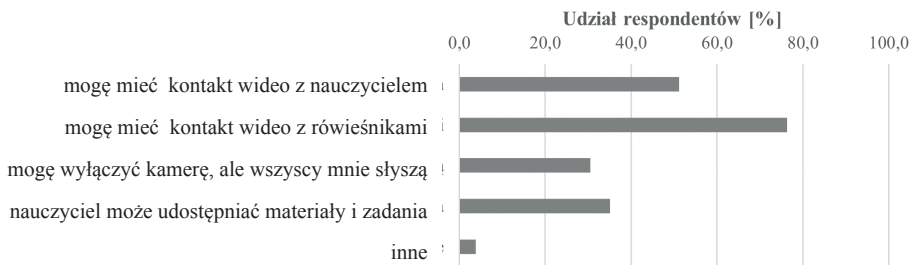
²⁷ N. Walter, *Mamy (za) duży wybór*, s. 53.

²⁸ J. Witkowski, *Organizacja zdalnego nauczania*, [w:] *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19*, s. 88.

doceniają przede wszystkim działania nauczycieli wspierające aktywność poznawczą uczniów, która jednocześnie wypada w warunkach częstego wskazywania obowiązkowych zadań i ćwiczeń do wykonania²⁹.

Dokonując oceny funkcji platformy MS Teams (ryc. 3), uczniowie najczęściej doceniali działanie funkcji wideo, umożliwiającej kontakt z rówieśnikami (76,3%) oraz nauczycielem (51,1%). Co trzeci uczeń pozytywnie ocenił funkcje polegające na udostępnieniu materiałów i zadań przez nauczyciela (35,1%), jak również umożliwiającej wyłączenie kamery, aby był słyszany tylko głos (30,5%). Wśród innych odpowiedzi badani najczęściej doceniali funkcję odnośnie możliwości pisania do rówieśników.

Wyniki te potwierdzają, że zasadniczy aspekt wspierający bezpieczeństwo psychiczne uczniów w czasie zdalnego nauczania polega na utrzymywaniu stałego kontaktu zarówno pomiędzy uczniami, a także uczniami i nauczycielem³⁰. Rolą nauczyciela jest dbałość o utrzymanie dobrostanu psychicznego uczniów, które może ujawniać się poprzez zadawanie pytań o samopoczucie i sposoby spędzania wolnego czasu przez uczniów tak, aby nie ograniczać kontaktu do sprawdzania wiedzy i wydawania poleceń³¹. Zdaniem Pieńkowskiego³², duże znaczenie w kształtowaniu dobrego samopoczucia uczniów ma również prezentowanie pozytywnego podejścia nauczycieli opartego na stosowaniu zachęt do nauki, uwzględniając założenia personalizacji kształcenia.

Ryc. 3. Funkcjonalność platformy MS Teams – ocena uczniów

(źródło: opracowanie własne)

Główna refleksja uczniów odnośnie edukacji zdalnej przejawia się w chęci powrotu do szkoły. Ponadto, wśród opinii uczniów pojawiały się zdania aprobujące MS Teams, z uwagi na możliwość połączeń wideo, pozwalających

²⁹ Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Kształcenie na odległość*, s. 41.

³⁰ M. Nowak, *Edukacja zdalna w praktyce*, s. 42.

³¹ M. Frasunkiewicz, *Przewodnik po e-szkole*, s. 41.

³² A. Pieńkowski, *Nauczanie na odległość*, Dyrektor Szkoły, 2020, 5, s. 47.

na rozmowy z kolegami, koleżankami i nauczycielami. Uczniowie wskazywali, że lubią kiedy podczas lekcji nauczyciel z nimi rozmawia oraz odtwarza krótkie filmy edukacyjne. Opinie negatywne dotyczyły sporadycznych problemów z łączem internetowym (gorsza jakość połączenia).

Treści kształcenia i techniki freinetowskie w nauczaniu zdalnym – perspektywa nauczycieli

W trakcie grupowego wywiadu pogłębionego rozważono zagadnienie realizacji treści nauczania edukacji wczesnoszkolnej w formie edukacji zdalnej, a także możliwość stosowania technik freinetowskich. Wśród treści nauczania edukacji wczesnoszkolnej, których realizacja nie sprawiała większych trudności, były edukacja polonistyczna, plastyczna, techniczna (realizacja treści opierała się przede wszystkim na kreatywności, swobodzie oraz ekspresji pobudzanych technikami freinetowskimi, prace łatwe do oceny pod kątem samodzielności wykonania przez uczniów), a także edukacja informatyczna (bazująca na zastosowaniu aplikacji Teams jako nowego narzędzia pracy i współpracy, a także kilku innych aplikacji, m.in. Forms, Yammer, oraz aplikacji umożliwiających rozwijanie umiejętności matematycznych, ćwiczenie ortografii) oraz edukacja językowa. Odnośnie edukacji językowej, nauczycielki zwróciły uwagę na wykorzystywanie multimediów znanych dotychczas uczniom z wcześniejszych lekcji (jak np. quizy, internetowe gry dydaktyczne), co powodowało, że mieli oni szansę efektywnie uczestniczyć w zajęciach, bez konieczności uczenia się na nowo obsługi multimediów.

Umiarkowaną trudność stanowiło realizowanie treści w ramach edukacji matematycznej (trudność zweryfikowania poziomu opanowania materiału przez uczniów, trudność w bieżącej poprawie popełnianych błędów), przyrodniczej (brak możliwości realnej interakcji z przyrodą, zwłaszcza w pierwszym okresie prowadzenia edukacji w formie zdalnej), muzycznej (brak możliwości wspólnego śpiewania, reagowania na dźwięki, naśladowictwa). Podobnie umiarkowaną trudność stanowiło prowadzenie edukacji społecznej i etyki, które często realizowane były jednocześnie, na zasadzie wzajemnego uzupełniania się. W nauczaniu w modelu wirtualnym treści edukacji społecznej zostały zastąpione wybranymi formami pracy oraz poleceniami dla uczniów. Jako przykład zadania sprzyjającego realizacji edukacji społecznej nauczycielki przywołały zachęcanie dzieci do uczestnictwa w przygotowaniu wspólnych posiłków (np. śniadania lub podwieczorku dla domowników), a także integracji z rówieśnikami (np. wykonanie telefonu do rówieśników, napisanie opowiadania w grupach poprzez aplikację Teams, napisanie listu lub nagranie krótkiego filmu dla korespondentów z innych szkół). Ponad-

to, edukacja społeczna i etyka realizowane były przez zadania polegające na budowaniu wrażliwości wśród uczniów (np. przygotowanie w trakcie spotkań on-line i przesyłanie serdecznych listów do osób starszych), a także podkreślaniu wartości członków zespołu klasowego (np. wspólne celebrowanie imienin lub urodzin uczniów). Kilka klas zaangażowało się w stworzenie nagrań do internetowej akcji społecznej zatytułowanej Hot16challenge, które udostępniano szkolnej społeczności. Była to okazja do podjęcia współpracy przez zespoły klasowe, ale także możliwość wyrażenia swego wsparcia i wdzięczności dla pracowników służby zdrowia podczas pandemii koronawirusa oraz nazwania swojego samopoczucia w czasie izolacji.

W trakcie wywiadu stwierdzono, że największe trudności w pracy w modelu wirtualnym wiązały się z realizacją treści nauczania wychowania fizycznego. Nauczycielki zadeklarowały, że realizując treści związane z wychowaniem fizycznym, głównym celem pracy z uczniami było kształtowanie wśród nich świadomości prozdrowotnej. Brak możliwości fizycznego spędzenia czasu w aktywnej formie powodowało, że nauczycielki przyjęły strategię przekazywania propozycji zabaw ruchowych na cały tydzień (np. nagrywania filmów przez dzieci, które dokumentowały ich aktywność ruchową i sportową). Warto jednak zwrócić uwagę, że nauczycielki oceniły, że takie działania w dłuższej perspektywie nie odnoszą oczekiwanych rezultatów. Oceniono, że duża odpowiedzialność w tym zakresie koncentrowała się na inicjatywie rodziców, którzy w najbardziej efektywny sposób mogli aktywizować dzieci, na przykład poprzez wspólne uprawianie sportu, odbywanie spacerów.

Podczas konstruowania materiałów dla uczniów, nauczycielki powzięły sobie za cel, aby wszystko co potrzebne dzieciom do zgłębienia tematu i wykonania zadań znajdowało się możliwie w jednym miejscu oraz dawało im szansę na samodzielne korzystanie z przygotowanych zasobów. Uznały więc, że najlepszym rozwiązaniem będzie przygotowywanie interaktywnych prezentacji multimedialnych.

W badaniu rozważano również stosowanie technik freinetowskich w modelu wirtualnym (planowanie pracy, swobodny tekst, fiszki autokorektywne, kompleks zainteresowań, korespondencja międzyszkolna i szkolna, doświadczenia poszukujące, sprawności, gazetka wychowawcza). Nauczycielki zgodnie oceniły, że stosowanie technik freinetowskich wpłynęło na uporządkowanie treści i zachowanie ciągłości nauczania w momencie przejścia z nauczania tradycyjnego do modelu wirtualnego. Odnalezienie się uczniów w nowej sytuacji odbyło się zaskakująco dobrze, dzięki zastosowaniu techniki planowania pracy, która powszechnie występuje w praktyce dydaktycznej w Publicznej Szkole Podstawowej Cogito w Poznaniu. Zdaniem nauczycielek, znaczna większość dzieci w naturalny sposób przystą-

piła do planowania swojej pracy w domu, o czym były również informowane przez rodziców. Zwłaszcza uczniowie klas trzecich wykazywali się dużą samodzielnością. Największą zaletą zastosowania tej techniki w nauczaniu zdalnym było duże zdyscyplinowanie dzieci przy wyborze zadań do wykonania. Dokładnie tak, jak działo się to w szkole, uczniowie zapoznawali się z zadaniami, rozdzielali swoją pracę na poszczególne dni tygodnia, a po jej wykonaniu dokonywali samooceny. Inną znaną uczniom techniką, która znalazła swoje zastosowanie w nauczaniu zdalnym, było pisanie swobodnych tekstów, które w tym przypadku prezentowane były w formie nagrań tworzonych przez dzieci lub przepisywanych komputerowo tekstów, następnie przesyłanych nauczycielce. Według relacji nauczycielek, dzieci miały dużą potrzebę pisania tekstów i dzielenia się swoimi spostrzeżeniami, zwłaszcza dotyczącymi doświadczenia izolacji podczas pandemii koronawirusa. Jak zwrócono uwagę, trudnością w realizacji tej techniki były sporadycznie występujące ingerencje rodziców w prace dzieci, co w gruncie rzeczy uniemożliwiło wyeliminowanie u uczniów zaistniałych błędów i trudności pisarskich. Technika ta sprzyjała realizowaniu w szczególności treści edukacji polonistycznej, społecznej i etyki. Swobodne teksty stały się podstawą do ćwiczeń ortograficznych i gramatycznych, do czego uczniowie byli już przyzwyczajeni. Co więcej, w trakcie nauczania w formie zdalnej, w ramach techniki swobodnych tekstów zaistniała możliwość, aby po uzyskaniu wskazówek od nauczyciela każde dziecko mogło pracować na własnym materiale. W warunkach klasowych praca na swobodnych tekstach skupiała się głównie na poprawie tego wybranego niezależnego tekstu.

Dużym sukcesem w modelu wirtualnym nauczania zdalnego okazało się stosowanie techniki kompleksu zainteresowań, która najczęściej związana była z realizacją edukacji przyrodniczej, na przykład w formie prostych doświadczeń, szukania informacji na temat zwierząt i miejsc ich występowania. Kompleksy zainteresowań sprzyjały działaniom plastycznym i technicznym. Możliwe było także skorelowanie treści z edukacją matematyczną w pewnym wymiarze. Zdaniem nauczycielek, skuteczność zastosowania tej techniki była podobna jak w warunkach klasowych, a uczniowie chętnie brali udział w rozbudowywaniu kompleksu zainteresowań. Chętnie proponowali zadania, ponieważ temat kompleksu był związany z ich aktualnymi zainteresowaniami. W porównaniu ze stosowaniem tej techniki w warunkach klasowych, gdzie uczniowie pracowali w kilkuosobowych grupach, w nauczaniu zdalnym wykonywali zadania najczęściej samodzielnie. Z czasem można było u nich zaobserwować spadek motywacji do podejmowania działań. Dzieci tęskniły za możliwością podejmowania wspólnej pracy. Według relacji rodziców, „pobudzająca” dla nich była okazja do oglądania prac wykonanych przez kolegów, dlatego że mogli czerpać od siebie wzajemnie inspiracje.

Techniką, która cieszyła się dużym powodzeniem w trakcie nauczania zdalnego były sprawności. Niektóre punkty w regulaminach musiały zostać zmienione, ze względu na brak możliwości odwiedzenia specjalistycznych miejsc, na przykład muzeum. Pozostałe mogły z powodzeniem zostać zrealizowane. Prezentowanie zadań w ramach sprawności dało okazję do zastosowania w jednej z klas pisemnej oceny koleżeńskiej.

Uczestniczki wywiadu zadeklarowały, że technikę doświadczeń poszukujących, fiszek autokorektywnych oraz korespondencji szkolnej i międzyszkolnej stosowano najrzadziej, jednak oceniono, że byłyby one możliwe do zastosowania w dłuższej perspektywie czasu. Warto jednak zwrócić uwagę, że zarówno fiszki poszukujące i autokorektywne w nauczaniu zdalnym powinny odpowiadać zasobom dydaktycznym i źródłom, do których uczniowie mają dogodny dostęp.

W ocenie nauczycielek, nauczanie zdalne spowodowało rzadsze stosowanie techniki gazetki wychowawczej. Jak informowały, słabsze powodzenie tej techniki wynika z mniejszej ilości spraw klasowych zwykle powodowanych sytuacjami w szkole; problemy wychowawcze w warunkach nauczania zdalnego nie są tak częste, jak w nauczaniu tradycyjnym. Co ciekawe, pojawiające się głosy w ramach gazetki wychowawczej odzwierciedlały tęsknotę uczniów za relacjami szkolnymi z kontaktem z rówieśnikami.

Podczas wywiadu nauczycielki zwracały uwagę na konieczność współpracy z rodzicami. Przedstawiły rekomendacje odnośnie działań rodziców w pracę edukacyjną swoich dzieci. Pozytywnie oceniono działania polegające na zachęcaniu dzieci do samodzielnej pracy, motywowaniu ich oraz pomaganiu, kiedy zaistniała taka potrzeba. Nauczycielki zwróciły uwagę, że częściej chciałyby być informowane przez rodziców o trudnościach, jakie zauważają oni u swoich dzieci, a także odnośnie pomocy przy wykonywanych zadaniach. Zwróciły również uwagę, aby rodzice zrezygnowali z zastępowania działań uczniów – wykonując za nich prace, a także, aby ich pomoc była zgodna z zaleceniami.

W tym kontekście warto zwrócić uwagę na zalecenia Ministerstwa Edukacji Narodowej³³ w zakresie udziału rodziców w edukacji zdalnej. Według opracowanego dokumentu, udział rodziców powinien skupiać się na pobudzaniu zaangażowania uczniów, tworzeniu warunków do niezależnej pracy i nawiązywania interakcji kluczowych do uczestniczenia w procesie kształcenia³⁴. Poza wspieraniem uczniów w edukacji zdalnej, przygotowany dokument stanowi zachętę dla rodziców do pobudzania ich aktywności edukacyjnej w trakcie codziennych czynności, takich jak ocena jakości i cen produktów podczas zakupów, śpiewanie piosenek w gronie rodziny, nazywanie i wska-

³³ Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Kształcenie na odległość*, s. 16.

³⁴ Tamże, s. 17.

zywanie miejsc podczas jazdy samochodem, wymyślanie opowiadań na tematy związane z zainteresowaniami dzieci, opowiadania bajek na dobranoc domownikom³⁵.

Podczas wywiadu nauczycielki zwróciły uwagę, że część uczniów w trakcie zajęć on-line, które odbywały się trzy razy w tygodniu po 30 minut z wychowawcą oraz dwukrotnie po 15 minut z anglistkami, stała się bardziej nieśmiała w porównaniu z nauką w szkole, co mogło wynikać ze świadomości bycia słuchanym i obserwowanym nie tylko przez uczniów i nauczyciela, ale również przez rodziców. Pojawiły się jednak i takie przypadki, kiedy przeważnie nieśmiali uczniowie w trakcie nauczania zdalnego otworzyli się i przełamali swoje lęki, co mogło wynikać ze zwiększonego poczucia bezpieczeństwa spowodowanego uczeniem się w swoim pokoju, niekiedy w towarzystwie najbliższych osób. Było to dostrzegalne zwłaszcza w klasach najmłodszych. Co więcej, zauważono, że wbrew pozorom uczniowie prędko nauczyli się obsługiwać aplikację Teams. Zdarzało się, że niektórzy zaczęli z czasem samodzielnie wysyłać wykonane zadania bez pomocy, a niekiedy nawet wiedzy, rodziców. W jednej klasie podczas zebrania rodzice podzielili się pewną obserwacją. Zauważali mianowicie u swoich dzieci wzrost motywacji do podejmowania działań w ramach planowania pracy w dni, kiedy odbywały się zajęcia on-line z wychowawcą. Dzieci miały silną i często niezaspokojoną potrzebę kontaktu ze sobą. Chętnie korzystały z propozycji spotkań 10 minut wcześniej przed zaplanowanymi zajęciami, które zostały przez nich nazwane „przerwami”. Ciekawą obserwacją było również, że powszechnie wypełniane przez uczniów w szkole odpowiedzialności klasowe i szkolne, w warunkach nauczania zdalnego zostały zastąpione odpowiedzialnościami domowymi, co w jednej klasie stało się inicjatywą samych uczniów.

Podsumowanie

Wyniki badań dowodzą, że uczniowie w edukacji wczesnoszkolnej uczący się zdalnie w modelu wirtualnym oczekują od nauczyciela jasnego przedstawienia nowego materiału, jego uporządkowania, a także wejścia w interakcję mówioną. Ponadto, doceniają takie środowisko pracy, w którym mają szansę podejmowania twórczych działań, aktywizowania się, przy uwzględnieniu pracy samodzielnej i grupowej. Jak ocenia Ministerstwo Edukacji Narodowej³⁶, wynika to z naturalnej potrzeby uczniów do działania i aktywnej pracy. Szczególnie wysoko oceniają znane sobie z nauczania tradycyjnego techniki freinetowskie, dające im poczucie bezpieczeństwa w samodzielnym

³⁵ Tamże, s. 28.

³⁶ Tamże, s. 21.

planowaniu pracy. Co więcej, uczniowie edukacji wczesnoszkolnej uczący się w warunkach zdalnego nauczania w modelu wirtualnym podkreślają, że ich potrzeby związane są z utrzymywaniem kontaktu z rówieśnikami oraz nauczycielami. W tym kontekście Pyżalski wskazuje, że „młodzi ludzie będą gotowi do nauki dopiero wtedy, gdy znajdą się w sieci pozytywnych relacji i czuli się relatywnie bezpiecznie”³⁷.

Z punktu widzenia nauczycielek edukacji wczesnoszkolnej pracujących w modelu wirtualnym nauczania zdalnego, największe możliwości są związane z realizacją takich treści kształcenia, które najbardziej pobudzają kreatywność dzieci, uwzględniając przede wszystkim prace twórcze i manualne (edukacja polonistyczna, plastyczna, techniczna) oraz kiedy da się zastosować takie same techniki kształcenia i technologii, jak w nauczaniu tradycyjnym (np. edukacja językowa). Bardziej problematycznymi treściami edukacji wczesnoszkolnej są te, których wprowadzenie jest możliwe przede wszystkim przez bezpośredni kontakt z nauczycielem, gdzie istotne założenie polega na pobudzaniu motoryki i innych zmysłów (np. wychowanie fizyczne, muzyka). Jednakże, jak informuje Ministerstwo Edukacji Narodowej, pomimo prowadzonej edukacji zdalnej, uczniowie potrzebują takiej organizacji swojego dnia, aby „zachować równowagę pomiędzy nauką, rozrywką i wypoczynkiem”³⁸.

Co więcej, warto zwrócić uwagę na istotę właściwego udziału rodziców w nauczaniu zdalnym, który powinien być oparty na aktywnej współpracy z nauczycielem, poszanowaniem jego zaleceń, a jednocześnie wspieraniu samodzielności w obowiązkach szkolnych.

Przeprowadzone badania dowodzą, że nauczanie zdalne prowadzone w formie wirtualnej sprawdza się wówczas, kiedy działania nauczyciela i ucznia odbywają się synchronicznie. Bieżący kontakt w czasie rzeczywistym umożliwia spełnienie potrzeb bezpieczeństwa uczniów (potrzeba utrzymywania relacji, współpracy), jednocześnie motywując ich do pracy samodzielnej. Dostarczone wyniki obejmują jedynie część problematyki nauczania zdalnego w formie wirtualnej, stanowiąc niewątpliwie interesującą podstawę do kontynuacji podobnych badań pedagogicznych.

BIBLIOGRAFIA

Bozkurt A., *From Distant Education to Open and Distance Learning: A Holistic Evaluation of History, Definitions and Theories*, [w:] *Handbook of Research on Learning in the Age of Transhumanism*, red. S. Sisman-Ugur, G. Kurubacak, IGI Global, Hershey 2019.

³⁷ J. Pyżalski, *Co jest obecnie ważne*, s. 26-27.

³⁸ Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Kształcenie na odległość*, s. 9.

- Corrales M., Navarrete D., *Pedagogías invisibles: Una posibilidad de la prevención del maltrato infantil en las diferentes instituciones educativas*, [w:] *Investigación e innovación en educación infantil*, red. P. Martínez, M. González, R. Rodríguez, Ediciones de la Universidad de Murcia, Agencia de Ciencia y Tecnología, Murcia 2014.
- Filipiak E., *Rozwijanie zdolności uczenia się. Z Wygotskim i Brunerem w tle*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot 2012.
- Frasunkiewicz M., *Przewodnik po e-szkole*, Dyrektor Szkoły, 2020, 5.
- Freinet C., *O szkołę ludową*, Ossolineum, Wrocław – Warszawa – Kraków 1976.
- García J., *La educación a distancia: perspectivas y experiencias*, Humboldt International University, Florida, USA 2014.
- Kędra M., *Jak latać bez skrzydeł. Sprawdzone pomysły na udane zajęcia edukacyjne*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2004.
- Kędra M., *Mojej szkole na urodziny*, Wydawnictwo PSAPCF, Gniezno 2010.
- Kędra M., *Razem z dzieckiem. Poradnik dla nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej*, Wydawnictwo ORE, Warszawa 2014.
- Kędra M., *Opis działań realizowanych w Publicznej Szkole Podstawowej Cogito w Poznaniu zbieżnych z koncepcją szkoły ćwiczeń*, Wydawnictwo ORE, Warszawa 2017.
- Kędra M., *Warsztatownia freinetowska w Cogito*, Publiczna Szkoła Podstawowa Cogito w Poznaniu, Poznań 2018.
- Kędra M., EduNews.pl, *Szkoła Kreatorów Świata*, <https://edunews.pl/system-edukacji/szkoly/3407-szkola-kreatorow-swiata>, [dostęp: 28.11.2020]
- Kędra M., Kopik A., *Umysły przyszłości. Edukacja wczesnoszkolna. Program nauczania dla I etapu kształcenia*, Agencja Rozwoju Edukacji, Kielce 2013.
- Korzan D., *Ewolucja kształcenia zdalnego*, [w:] *Kształcenie ustawiczne: idee i doświadczenia*, red. Z.P. Kruszewski, J. Półturzycki, E.A. Wesołowska, Biblioteka Edukacji Dorosłych, Płock 2003, dostęp: <http://www.korzan.edu.pl/pdf/zdalne.pdf> [dostęp: 15 sierpnia 2020].
- Ministerstwo Edukacji Narodowej, *Kształcenie na odległość. Poradnik dla szkół*, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2020.
- Nowak M., *Edukacja zdalna w praktyce*, Dyrektor Szkoły, 2020, 5.
- Łysek J., *E-learning w szkole*, Nauczyciel i Szkoła, 2005, 3-4.
- OECD, *Policy Responses to Coronavirus (COVID-19): Embracing digital learning and online collaboration*, 2020, w: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/education-responses-to-covid-19-embracing-digital-learning-and-online-collaboration-d75eb0e8/> [dostęp: 14 sierpnia 2020].
- Pieńkowski A., *Nauczanie na odległość*, Dyrektor Szkoły, 2020, 5.
- Plebańska M., *Cyfrowa edukacja – potencjał, procesy, modele*, [w:] *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19. Z dystansem o tym, co robimy obecnie jako nauczyciele*, red. J. Pyżalski, Warszawa 2020.
- Pyżalski J., *Co jest obecnie ważne, a co mniej w działaniach szkół i nauczycieli?*, [w:] *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19. Z dystansem o tym, co robimy obecnie jako nauczyciele*, red. J. Pyżalski, Warszawa 2020.
- Pyżalski J., *Wstęp*, [w:] *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19. Z dystansem o tym, co robimy obecnie jako nauczyciele*, red. J. Pyżalski, Warszawa 2020.
- Samuelsson I., Wagner J., Ødegaard E., *The Coronavirus Pandemic and Lessons Learned in Preschools in Norway, Sweden and the United States: OMEP Policy Forum*, International Journal of Early Childhood, 2020, 52.
- Semenowicz H., *Freinet w Polsce*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1980.

- Semenowicz H., *Nowoczesna Szkoła Francuska technik Freineta*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1996.
- Sun L., Tang Y., Zuo W., *Coronavirus pushes education online*, *Nature Materials*, 2020, 19.
- Walter N., *Mamy (za) duży wybór – jak nie zgubić się wśród narzędzi cyfrowych?* [w:] *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19. Z dystansem o tym, co robimy obecnie jako nauczyciele*, red. J. Pyżalski, Warszawa 2020.
- Witkowski J., *Organizacja zdalnego nauczania*, [w:] *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19. Z dystansem o tym, co robimy obecnie jako nauczyciele*, red. J. Pyżalski, Warszawa 2020.